

**“MODERN AKL”IN
TÜRKİYE’DEKİ ETKİLERİ
-Tarihsel Bir Bakış-**

Cemile BARIŞAN

Eskiyei Yayınları: 26

“MODERN AKL”IN TÜRKİYE’DEKİ ETKİLERİ
-Tarihsel Bir Bakış-

Cemile BARIŞAN

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no:13178)

Kapak, Mizanpaj
CİNAS
Baskı, Cilt
KALKAN MATBAACILIK
Büyük San. 1. Cad. 99/32 İskitler
Tel: 0312.3419234-3421656 Ankara

1.Baskı: Ocak 2014

ISBN: 978-605-5978-26-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.eskiyei.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

**“MODERN AKL”IN
TÜRKİYE’DEKİ ETKİLERİ
-Tarihsel Bir Bakış-**

Cemile BARIŞAN

Ankara 2014

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9
Kavramsal Çerçeve, Yöntem ve Kapsam Üzerine	11
1. MODERNİTE VE “MODERN AKIL”	15
1.1. Modern Bir Dünya Doğarken	17
1.2. Modernliğin Sorunları ve “Modern İnsan”	26
1.3. Batılı Literatürden Modernite Tartışmaları: Tartışma Alanı Olarak “Modernite”den Modern Akla	36
1.3.1. Modernliğin Farklı Yüzleri	38
1.3.1.1. Auguste Comte ve Pozitivizm	41
1.3.1.2. Karl Marx	45
1.3.1.3. Max Weber ve Rasyonalite	49
1.3.2. Modern Dünyanın Eleştiricileri: Geçmişten Bugüne Ana Çizgiler	58
1.3.2.1. Frankfurt Okulu	58
1.3.2.2. Modernliğe Güncel Bakışlar	62
1.3.3. Modernlik ve/ya da Postmodernlik	68
1.4. “Modern Paradigma Dışındakiler/Üstündekiler”: Geleneksel Düşünce	73
2. TÜRKİYE’DE BATILILAŞMA: OSMANLI DEVLETİ’NDEN TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NE	99
2.1. Tanzimat’tan Önce Reformcu Hareketlilikler	101
2.2. Tanzimat, Batılılaşma ve Jön Türkler	108
2.3. II. Meşrutiyet	118

3. “MODERN AKLIN” TÜRKİYE’DEKİ ETKİLERİ - TARİHSEL BİR BAKIŞ	125
3.1. “Modernleşme”nin Taşıyıcısı Olarak Aydınlar	128
3.2. Abdullah Cevdet ve Batılılaşma	132
3.3. Ziya Gökalp ve Türk Milliyetçiliği	144
3.4. Mehmet Âkif Ersoy ve İslamcılık	151
SONUÇ	157
KAYNAKÇA	163

bütün sonuçlar kendisine ait olanın adıyla...

ÖNSÖZ

Aslen bir lisansüstü çalışması olarak yıllar önce hazırlamış olduğum bu kitapta, modern dünyanın problemlerinden yola çıkarak bu problemlerin düşünsel arka planını, modern paradigmadan farklı bir bakış açısından görünür kılmaya çalışmıştım. Bu noktada tezin ana çerçevesi, geleneksel düşünceye başvurularak hazırlanmış ve bu bağlamda modern aklın zaafı tespit edilmek istenmişti. Dolayısıyla modern aklın temel özellikleri bu şekilde ele alındıktan sonra, küresel ölçekli çevre krizi ve ahlak problemi gibi sorunların bu akıl yapısıyla ilişkisi geleneksel düşüncedeki akıl anlayışı ve farklı kavramsal araçlar çerçevesinde işlenerek gösterilmeye çalışılmıştı.

Modern aklın küreselleştirici etkisi bağlamında, modern dünyada ortaya çıkan sorunlar ve modernleşme, batılı toplumlar dışında diğer toplumlara da yansımıştır. Bu etkinin Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ulus devlet olarak ortaya çıkmasındaki rolü açısından, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki gelişme ve hareketlilikler, reform çabaları ve yenilikler, modern aklın ve modernliğin Türkiye'ye girişinin öncüllerini anlamamızda tarihsel veriler sunar.

Bu dönemde fikir dünyasındaki hareketlilikler ve Avrupa'yla etkileşim, modern aklın Türkiye'ye girişindeki aydın ve bürokrat rolünü öne çıkarmıştır. Burada özellikle aydın rolü üzerinde durulmuş, bu rolün taşıyıcısı olmaları ve moderniteyle etkileşimleri bağlamında; pozitivist düşüncenin ve batıcılığın akla getirdiği önemli isimlerden Abdullah Cevdet, Türk milliyetçiliğinin örneğini veren Ziya Gökalp

ve İslamcı kanadın önemli temsilcisi Mehmet Akif Ersoy karşılaştırılmış, bu üç düşünürün modern düşünce bağlamında nerede durdukları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu karşılaştırmadan hareketle batıcı kanat doğrudan modernliğin taşıyıcısı olarak görünmektedir. Ziya Gökalp geleneksel düşünceden modernliğe geçişi simgelerken, modernlik dışı referans noktalarından Mehmet Akif Ersoy ise daha çok İslamcılığın içinden bir sentez üzerinde durur gibidir. Bu üç ismi bir arada tutan en önemli ortak noktalardan biri ise elbette batı karşısında ezilmişliğin ve modernliğe göre konumlanmanın ortaya çıkardığı bir söylemsel alan içinde yer almalarıdır.

Fakat çalışmaya bugünden baktığımda, şu anda olsaydı, hem Türkiye’de temsilen anılan bu isimlerin eserlerine daha derinlemesine bakılabilir ve hem de Mehmet Akif Ersoy daha farklı bir yaklaşımla incelenebilir ya da Said Halim Paşa gibi başka bazı isimler üzerinde de ayrıca durulabilirdi diye düşünüyorum. Ancak neticede bu çalışma, konuya yalnızca bir giriş ve şimdilik bir işaret olarak düşünülmelidir. Devamını daha genişletilmiş bir baskıda ya da başka çalışmalarda yapabilmeyi ümid ederek, şimdilik en azından kitabın işaret ettiği ana örgünün yerini bulabilmesini diliyorum...